

## RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Andrzeja Rokickiego pt. „Aktywność fizyczna i społeczna seniorów w Małopolsce - studium pedagogiczne” napisanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Teresy Olearczyk, prof. KAAFm oraz promotora pomocniczego dr Joannę Aksman, prof. KAAFm, ss. 243.

Ludzie starzy, pisał Jan Paweł II w pamiętnym *Liście do ludzi w podeszłym wieku*, pomagają nam mądrzej patrzeć na ziemskie wydarzenia, ponieważ dzięki życiowym doświadczeniom zyskali wiedzę i dojrzałość. Są strażnikami pamięci zbiorowej, a więc mają szczególny tytuł, aby być wyrazicielami wspólnych ideałów i wartości, które są podstawą i regułą życia społecznego. Równocześnie jednak polski papież z niepokojem konstatował: jeśli spróbujemy przyjrzeć się obecnej sytuacji, przekonamy się, że w niektórych społeczeństwach starość jest ceniona i poważana, w innych zaś cieszy się znacznie mniejszym szacunkiem, ponieważ panująca tam mentalność stawia na pierwszym miejscu doraźną przydatność i wydajność człowieka.

Powyższe słowa Jana Pawła II są wymownym potwierdzeniem tezy, że kwestia okresu senioralnego w ponowoczesnych uwarunkowaniach społeczno-politycznych budzi szczególną ambiwalencję. W rzeczywistości kultu sukcesu, przyjemności, młodości i witalności, wielu ludzi „nie ma czasu” na to, żeby się zestarzeć, a starość zdaje się być czymś „nienaturalnym”. Ukazywani w mediach seniorzy przeżywają zazwyczaj drugą młodość, a dzięki stosowaniu różnych reklamowanych specyfików tryskają ogromną, wręcz młodzieńczą energią. Ludzie, którzy „beztrosko” czy nieopatrznie zestarzelili się, mają coraz większe problemy z tym, aby odnaleźć się w społeczeństwie lansującym młodość, urodę i zdrowie, czyli wartości w ich przypadku limitowane. Starość jest jednak następstwem starzenia się i nie można jej „ominać”, czy też się przed nią

„uchronić”, lecz równocześnie coraz więcej jest współcześnie przesłanek ku temu, aby uznać, że doświadczenie starości wcale nie musi stanowić jedynie synonimu degradacji i upadku. Wystarczy zauważyć, że ludzie podejmujący różne aktywności nawet w mocno podeszłym wieku cieszą się nierzadko lepszym zdrowiem niż ludzie młodzi. Należy więc brać pod uwagę to, że doświadczenie starości jest mocno zindywidualizowane i w znacznej mierze każdy człowiek ma wpływ na w jaki sposób ten okres życia mu upłynie.

W tym kontekście nie ma wątpliwości, iż temat recenzowanej pracy doktorskiej podjęty przez magistra Andrzeja Rokickiego jest z całą pewnością interesujący, zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i praktycznym. Rozprawę tę uznać można przy tym za interdyscyplinarną, gdyż zamieszczone tu analizy usytuować można w obszarze zainteresowań pedagogiki teoretycznej, pedagogiki społecznej, andragogiki, socjologii, psychologii, a także filozofii i teologii. Konstrukcja przedłożonej pracy jest logicznie spójna i merytorycznie uzasadniona, a teoretycznie umocowana jest ona na gruncie subdyscyplin: pedagogiki, andragogiki, gerontopedagogiki oraz teorii koncepcji edukacji ustawicznej w rozumieniu Jerzego Halickiego<sup>1</sup>. Skupiając się w swoich badaniach na seniorach, doktorant ukazuje starość w różnych kontekstach: historycznym, indywidualnym i społecznym. Pokazuje wpływ postępującego przemodelowania struktur rodzinnych i społecznych na zmianę sytuacji życiowej seniorów. Prezentuje też Uniwersytety Trzeciego Wieku (najwięcej uwagi poświęcając terenowi Małopolski), które w swej działalności wychodzą naprzeciw potrzebom seniorów, prowadzą działalność edukacyjną, dostosowują swoje programy i działania aktywizujące do zainteresowań, stanu zdrowia, oraz poziomu swoich słuchaczy.

Rozprawa ma charakter teoretyczno-empiryczny i składa się z pięciu rozdziałów, które poprzedzone są Wstępem i podsumowaniem- Zakończeniem.

---

<sup>1</sup> J. Halicki, *Edukacja seniorów w aspekcie teorii kompetencji. Studium historyczno – porównawcze*, Białystok 2000.

We wstępie (str. 3–9) autor analizuje literaturę przedmiotu oraz kreśli jej zakres i cel. Za cel poznawczy rozprawy doktorskiej uznaje przedstawienie różnych aspektów starości, skali problemu oraz jego przyczyn i skutków, a w aspekcie aplikacyjnym stara się lepiej zrozumieć procesy zachodzących w społeczeństwie i w rodzinie, a dotyczące osób starszych.

W rozdziale pierwszym: *„Starzenie się społeczeństw w tym społeczeństwa polskiego* rysuje w mocno syntetyczny sposób uwarunkowania funkcjonowania człowieka starszego z perspektywy historycznej i w ponowoczesności (s.12-22). Pomimo mocno ograniczonego charakteru prowadzonych w tych niezwykle złożonych kwestiach analiz, autorowi udało się w pewnym przynajmniej stopniu ukazać przewartościowanie i ewolucję społeczną i kulturową problemów związanych ze starością oraz jej szeroko rozumianym kontekstem: ekonomicznym, medycznym i technologicznym. W rozdziale tym podjęto też próbę opisanie starości w rozumieniu indywidualnym (s. 22) oraz społecznym (ss. 27- 30), koncentrując się na relacjach międzypokoleniowych oraz zmianach zachodzących w rodzinie w obszarze jej modelu. Redefinicja rodziny, która dokonuje się i w naszym kraju, wraz ze zmianami demograficznymi, zmienia w dużym stopniu rolę, które do tej pory pełniła większość seniorów (ss. 39-40).

Rozdział drugi: *„Społeczno - pedagogiczne aspekty potrzeb współczesnych seniorów”* prezentuje personalistyczną, czyli integralną wizję człowieka starszego jako osoby. W tym kontekście warto byłoby odnieść się do formułowanej w obszarze personalizmu katolickiego integralnej wizji rodziny jako wspólnoty osób. W ramach daru międzyosobowego, który dokonuje się w przestrzeni rodziny poprzez osobowo pojmowaną miłość, można bez wątpienia pełniej ukazać wkład seniorów w kształtowanie jej esse i fieri. W rozdziale tym autor referuje też takiej zagadnienia, jak: „Wybrane teorie potrzeb seniorów”, „Specyfika potrzeb seniorów”, „Udział organizacji państwowych i kościelnych w aktywizowaniu seniorów w Polsce”, „Edukacja ustawiczna, edukacja przez całe życie”, „Organizacje społeczne wspierające aktywizację seniorów w Polsce”, „Rola i zadania uniwersytetów trzeciego wieku, klubów seniora, centrów

aktywności seniorów”, „Rola Kościoła katolickiego w aktywizowaniu seniorów”. Za cenne uznać można konkluzje tego rozdziału wskazujące na świadomość potrzeb seniorów oraz możliwość ich realizacji w instytucjach społecznych i Kościelnych (s.65-74), choć można bez wątpienia analizy te rozszerzyć i pogłębić.

W rozdziale trzecim: „*Znaczenie aktywności społecznej i fizycznej dla seniorów*” (str.75-90), doktorant omawia: „ Stan zdrowia polskich seniorów”, „Aktywność seniorów w czasie wolnym”, „Determinanty zdrowia według pól Lalonde’a”, „Wpływ aktywności społecznej na seniorów w Polsce”, „ Aktywność fizyczna seniorów”, „Motywy podejmowania aktywności fizycznej przez seniorów”, „Wpływ aktywności fizycznej na seniorów”. Kładąc akcent na wagę zdrowia wskazuje na oczywistą tu korelację z ukazaniem potrzeby systematycznego podejmowania aktywności społecznej i fizycznej seniorów. Trudno przecież mówić o tak pożądanym dobrostanie seniorów bez ich dobrej kondycji psycho-fizycznej. Pomimo tego, że seniorzy decydujący się na aktywność społeczną doświadczają licznych korzyści, takich jak: zapobieganie izolacji społecznej, doznają wsparcia emocjonalnego, a interakcji społecznych, to i tak znaczna ich część w tym obszarze potrzebuje efektywnej edukacji.

W IV rozdziale: *Koncepcja metodologiczna badań własnych* - magister Rokitnicki określa niezwykle istotne dla każdej pracy doktorskiej kwestie, czyli wyznacza jej cel, problemy badawcze i formułuje hipotezy. Celem poznawczym rozprawy doktorskiej, według deklaracji autora, jest przedstawienie różnych aspektów starości, skali problemu oraz jego przyczyn, skutków w wymiarze społecznym i indywidualnym z uwzględnieniem obszarów wsparcia instytucji lokalnych, edukacyjnych i Kościoła. Poznanie starości, oraz sposobów i form aktywizowania fizycznego i społecznego seniorów w Małopolsce przez Uniwersytety trzeciego wieku, kluby seniora i centra aktywności seniorów. Jako cel praktyczny doktorant uznał próbę stworzenia autorskiego modelu pracy z seniorami, opartego na sprawdzonych metodach, który miałby charakter możliwie

holistyczny, obejmując aktywności fizyczne, społeczne i duchowe możliwe do zrealizowania z seniorami.

Głównym problemem rozprawy miało być poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, o sposoby i formy aktywizowania seniorów na terenie Małopolski podejmowane przez wybrane Uniwersytety Trzeciego Wieku i inne instytucje podejmujące pracę na rzecz seniorów, ze szczególnym uwzględnieniem aktywizacji fizycznej i społecznej. Ten zasadniczy problem badawczy został pogłębiony i doprecyzowany przez szereg problemów szczegółowych. W celu zrealizowania zakreślonych celów i zgłębienia problemów badawczych zastosowano metodę ilościowo-jakościową, którą był sondaż diagnostyczny, a jego zadaniem było zebranie możliwie jak największej opinii małopolskich seniorów zamieszkujących miejscowości o różnej liczbie mieszkańców. użytymi technikami była ankieta skierowana do seniorów, ankieta skierowana do prowadzących instytucje, takie jak uniwersytety trzeciego wieku, kluby seniora i centra aktywności seniorów, oraz analiza treści noty biograficznej. Opisano także strategię badań pedagogicznych. W rozprawie zastosowano dwie strategie: ilościową - dane były zbierane metodą sondażu diagnostycznego za pomocą kwestionariusza ankiety oraz jakościową - dane obejmowały analizę odpowiedzi seniorów i osób prowadzących badane instytucje na pytania otwarte i półotwarte zawarte w kwestionariuszu ankiety dla seniorów oraz prowadzących/kierujących tymi instytucjami. Do tej strategii została także zaliczona nota biograficzna osoby aktywizującej seniorów.

Teoretyczny opis metodyki badawczej bazującej na badaniach jakościowych oraz ich przygotowanie i opracowanie uznać można za poprawne. **Zastosowane metody zapewniły bowiem realizację zakładanych celów, choć możliwe byłoby też zastosowanie bardziej precyzyjnej metodologii badań.**

Rozdział V: *„Sposoby i formy aktywizowania seniorów podejmowane przez uniwersytety trzeciego wieku, kluby seniora, centra aktywności seniorów,* doktorant określił ograniczenia badawcze, jakie były związane z przeprowadzonym przez niego procesem badawczym, jak i określił główne

kierunki dalszych badań w zakresie modelu. Wykorzystane metody i strategie badawcze pozwoliły autorowi zaproponować, w zamierzeniu oryginalny model pracy z seniorami, holistycznie obrazujący proces aktywizacji seniorów w Małopolsce. Model ten uwzględnia potrzeby i sugestie seniorów, którzy w szybko zmieniającej się rzeczywistości pragną być jak najdłużej aktywni, a ich doświadczenie i wiedza pożytecznie wykorzystana. Zaproponowany przez autora model pracy z seniorami uwzględnia aktywizację fizyczną, społeczną i duchową, został skonstruowany na bazie analizy potrzeb i oczekiwań seniorów. Model ten stanowić może, choć bez wątplenia po dopracowaniu i doprecyzowaniu, pewien impuls do tworzenia i implementacji skuteczniejszych programów aktywizacyjnych na poziomie lokalnym, regionalnym, a także krajowym. Badania Doktoranta potwierdziły przede wszystkim, że regularna aktywizacja psycho-fizyczna i społeczna seniorów wpływa na ich zdrowie fizyczne i psychiczne, przyczyniając się do poprawy dobrostanu. Uczestnictwo w zajęciach organizowanych przez uniwersytety trzeciego wieku, kluby seniorów czy też centra aktywności seniorów, stanowią istotną szansę na budowanie i utrzymywanie relacji społecznych, co z kolei przyczynia się do poprawy jakości życia seniorów.

W swoich analizach autor odwołuje się m. in. do amerykańskiego filozofa i pedagoga Johna Dewey'a, który określił edukację jako otwarty i niekończący się rozwój. Edukacja dorosłych jest zjawiskiem zachodzącym przez całe życie, obejmującym wielowymiarowe i szerokie dziedziny edukacji i nauki. Można zatem stwierdzić, że jest zdarzeniem złożonym, wieloaspektowym i nakierowanym na lepsze zrozumienie zachodzących i otaczających ludzi procesów, wydobywa i podkreśla wartość ludzkiego życia, a także może przyczyniać się do jego afirmacji. Trudno w tej kwestii nie poczynić pewnej uwagi. Wydaje się więc, że w perspektywie personalistycznej warto w kwestii edukacji i rozwoju osoby odwołać się nie tylko do Deweya. Wystarczy zauważyć, że w ramach personalizmu osoba znajduje się w permanentnym rozwoju i wiek, czy też deficyty cielesną z niego wynikające nie są w tym przypadku

ograniczeniem. Osoba stanowi wielki dar i takie samo zadanie, pozostając odrębnym, indywidualnym i posiadającym szczególną godność bytem. W przestrzeni personalizmu każda osoba, bez względu na etap życia, a więc również seniorzy, posiadają tę samą godność, której nikt nie może ich pozbawić.

Literatura przedmiotu jest obszerna i kompetentnie sporządzona, właściwie uporządkowana, a także w zasadzie dobrze dobrana. Zastrzeżenie powyższe bierze się stąd, iż autor korzystając z bogatej literatury polskiej i zagranicznej, przeważnie odnosił się do literatury sprzed kilku dekad. Tymczasem w ostatnich kilku latach pojawiły się liczne publikacje naukowe z zakresu pedagogiki, gerontologii, socjologii, psychologii, filozofii społecznej czy też demografii, które zwiększyłyby wartość merytoryczną rozprawy. Tempo dokonujących się dziś przemian sprawia bowiem, że analizy i konkluzje sprzed 2 czy też dekad, w dużej mierze nie są już dziś adekwatne w opisie rzeczywistości, również jeśli chodzi o tematykę seniorów i ich aktywizacji. Od strony formalnej, redakcyjnej i lingwistycznej stwierdzić należy, że jak zwykle w tego rodzaju rozprawach pojawiają się tu pewne usterki, także stylistyczno-logiczne. Ze względu na to, że nie jest ich zbyt dużo, **pracę należy ocenić i pod tym względem pozytywnie.**

W społeczeństwie polskim coraz więcej osób starszych, w dużej mierze poprzez podejmowanie różnorodnej aktywności, zachowuje dobre zdrowie i satysfakcjonującą jakość życia. Niemniej jednak znaczna część seniorów pozostaje bierna, unikając nowych wyzwań i aktywności. Niestety, w wyniku niezwykle szybko zachodzących zmian w świecie, związanych m.in. ze zmianą modelu rodziny, dysonansem międzypokoleniowym, czy też postępem technologicznym, podlega izolacji społecznej i z trudem radzi sobie w codziennym życiu. Przemiany demograficzne dokonujące się w najbardziej rozwiniętych krajach świata, również w Polsce, powodują systematyczny wzrost liczby osób w wieku senioralnym, co przy jednoczesnym spadku urodzeń dzieci i starzejącym się społeczeństwie prowadzi do coraz większych wyzwań w kwestii zapewnienia opieki medycznej oraz dobrostanu w sferze ekonomicznej, psychicznej, duchowej, czy też relacji międzypokoleniowych i społecznych.

Wniosek końcowy:

Rozprawa doktorska pana magistra Andrzeja Rokickiego pt. „Aktywność fizyczna i społeczna seniorów w Małopolsce - studium pedagogiczne” stanowi adekwatne do poziomu, którego należy oczekiwać od prac doktorskich, rozwiązanie problemu badawczego oraz wykazuje ogólną wiedzę doktoranta w dyscyplinie: Pedagogika. Wyrażam przekonanie, że rozprawa spełnia wymogi określone w art. 13 ust. 1 Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki.

Wnioskuje o przyjęcie dysertacji doktorskiej i dopuszczenie doktoranta do dalszych etapów postępowania w przewodzie o nadanie stopnia doktora w zakresie pedagogiki.

A handwritten signature in blue ink, reading "Urszula Gruca-Miąsik". The signature is written in a cursive style.

Dr hab. Urszula Gruca-Miąsik, prof. UR